

M. Isabel Miró Montoliu

PROCESSOS METODOLÒGICS DE LA RECERCA HISTORICOEDUCATIVA

Aquest tema metodològic de recerca en un seminari com el present ens porta a una iniciació de la pràctica de la investigació historicoeducativa. Però cap pràctica s'ha de prendre com a absoluta, ans bé amb un fonament teòric. Així que, encara que bàsic, passem en primer lloc a dibuixar l'esbós del procés metodològic.

Si anem a l'etimologia de la paraula mètode, trobem el següent significat:

- camí a seguir,
- camí per arribar a un resultat.

Aquest resultat pot ser una finalitat humana, per exemple la salut, felicitat, riquesa, amor..., o el resultat per arribar al coneixement científic, que és en el que ens basarem en aquest seminari.

Avui en dia el desenvolupament de totes les ciències, fins i tot de la mateixa metodologia ens porta a l'existència de defensors d'un sol mètode universal i d'altres que creuen en l'existència de diferents mètodes segons la realitat que es vol conèixer. El mètode pot ser entès també en el seu sentit més ampli com un mètode general de la ciència; per tant, aplicable al cicle investigador complet en una determinada branca del saber, o com a mètode específic per portar a terme un treball d'investigació.¹

El metodòleg López Yepes ens subralla altres termes que hem de tenir en compte i no barrejar:

•tècnica: instrument específic per resoldre un problema concret dintre d'una branca del saber.

•regla: guia per a l'execució del mètode general.

Per tant, mètode, tècnica i regla configuren el vehicle que condueix la metodologia científica.

Durant molts anys els historiadors de l'educació tenien com a contingut la mateixa educació i la pedagogia a través dels temps.

L'educació era considerada de forma simple com el bon art d'instruir els nens i es donava més importància a la història de la pedagogia entesa com la reflexió més o menys sistemàtica de l'educació.

Avui en dia hi ha investigadors que contribueixen amb les seves aportacions al canvi de concepte de la història de l'educació:

no podem continuar presoners d'una lògica historiogràfica tradicionalista, més adequada per la legitimació política i ideològica que per l'apropiació crítica i activa del passat. No podem continuar reproduint un esforç conservador de la història de l'educació, centrat fonamentalment en les idees pedagògiques i/o en una història institucional abastant períodes de temps extremadament curts de deu a vint anys²

Per tant, el Dr. Julio Ruiz Berrio ens apunta que hem de conèixer els àmbits de la història de l'educació en l'actualitat a través de l'anàlisi de les investigacions realitzades i dels treballs publicats, i a més, a través de les noves aportacions dels especialistes.³ Ja als anys 70, el professor italià R. Tisato reclamava una nova lectura dels textos pedagògics tenint en compte la nova visió de la història de la pedagogia.

Per tant, la investigació historicoeducativa té avui en dia nous plantejaments que lluny de dirigir-se exclusivament a la documentació i reconstrucció de tendències, escoles i corrents, etc. del passat, pretén captar la totalitat del fet educatiu, analitzar-lo, comprendre'l per afrontar les situacions i la problemàtica educativa actuals.⁴

En aquest seminari exposarem i posarem a la pràctica alguna metodologia per a la investigació historicoeducativa amb el material de l'Arxiu Històric de Tarragona.

Buidatge de fitxes de publicacions periòdiques

La publicació periòdica que utilitzarem en el buidatge⁵ serà la revista infantil *Flechas y*

Pelayos. Els exemplars es localitzen entre els últims anys de la II República i els primers de la Dictadura de Franco. Posteriorment al buidatge es realitzarà un treball en equip de reflexió i anàlisi per arribar a un estudi senzill sobre la classe social que pot accedir a aquesta publicació i la transmissió, a través d'aquesta, de la ideologia als infants espanyols.

En la fitxa s'intentarà recopilar les dades en tres grans blocs; descripció, anàlisi del contingut i anàlisi dels aspectes històrics.

La descripció de les publicacions periòdiques és un buidatge de les dades que podem trobar a la capçalera i a la portada, sense oblidar-nos de les característiques tècniques que tot i fullejant els exemplars podem trobar, com poden ser el nombre de planes, dimensions, dibuixos, publicitat, etc. En l'anàlisi hem de tenir present tots els aspectes que configuren l'empresa periodística, l'equip de redacció..., per passar a aprofundir la ideologia, tendència política, social, econòmica i cultural. En l'apartat dels aspectes històrics s'estudiaran el contingut, els articles més destacats i els temes d'especial dedicació.

De qualsevol publicació periòdica hom pot treure molta informació. En el cas d'una publicació infantil com és la present, al marge del missatge escrit, la càrrega de la imatge ens ajuda a situar-nos en l'ambient social del temps, observant la moda en els vestits, en la manera de viure, en el llenguatge... A *Flechas y Pelayos* es pot comprovar el canvi de missatges quan comença la dictadura de Franco, i aquest canvi el notem ja a la primera plana, en què s'incorpora darrere del títol un lema: "por el imperio hacia Dios".

Una altra metodologia que podem emprar en buidatge no de publicacions periòdiques sinó de llibres la treballarem a continuació. La fitxa confeccionada segueix uns criteris específics i operatius per poder treballar en llibres escolars.⁶

El buidatge de llibres escolars ens proporciona dades per poder analitzar els continguts que en una època determinada interessava transmetre als infants o joves. Tots sabem que l'educació, i una de les seves eines, l'escola, ha estat i és un instrument per transmetre els valors, les ideologies... d'un país. Les fitxes ens poden donar un important retrat del moment històric i de la formació d'unes generacions determinades.

Normalment als arxius hi podem trobar alguns llibres escolars prou interessants com també els fons de biblioteques públiques i privades, els fons d'alguns ajuntaments, escoles o instituts i d'altres.

No hem de menysprear les biblioteques familiars. Els nostres avis i encara potser al-

gun pare poden guardar com un tresor, i ho és, els llibres d'escola. Per desgràcia les generacions venidores no podran trobar en les nostres cases els llibres actuals, que són de la generació del "usar i llençar". Doncs bé, aquests tresors familiars els hem d'estudiar, i més encara quan ens en poden donar informació directa els seus usuaris dels mateixos.

En cas dels manuals escolars, també, ens hem de parar a la descripció tècnica del llibre abans de passar a l'exploració i l'anàlisi del contingut i de les il·lustracions, que ens aporten una quantitat d'informació sobre l'època: moda, ideologia, costums...

Hi ha obres que van acompanyades de satèl·lits, material que s'adjunta a l'obra sense estar enquadrant, com poden ser mapes, fotografies, etc. Això s'ha de tenir present i fer un estudi de la utilització d'aquest material.

Normalment el llibre escolar sortia amb l'autorització civil i de vegades eclesiàstica, així com a qui anava dirigida l'obra. Tots els detalls són importants a l'hora de fer un estudi seriós dels manuals escolars d'una època històrica determinada.

Hemeroteca. Arxiu Històric de Tarragona

Hemeroteca. Arxiu Històric de Tarragona

Si és possible, seria molt valuós si es pogués adjuntar a la fitxa una fotocòpia de la portada i de l'índex, que pot ser de gran utilitat a l'hora d'una redacció de les conclusions i per localitzar més fàcilment les fonts.

Hem vist com treballar les publicacions periòdiques i els llibres escolars, ara ens endinsem en la documentació arxivística.

La investigació d'arxius, com la investigació de camp, és una tasca que inconscientment realitzem cada dia, de manera natural, dintre de l'arxiu personal de casa nostra, del treball... Cada dia toquem quantitat de documents i informació, molta de la qual "arxivem" en carpetes, capsos o la portem al damunt, l'entreguem o l'anem a cercar. Quan comprem un diari, escoltem notícies o altres programes o els veiem estem utilitzant informació i a l'hora investiguem. Quan anem a comprar o quan de vegades la tafaneria ens fa preguntar per la vida i miracles dels nostres veïns. En canvi, com diu Dane, quan parlem d'investigació d'arxius ens pot suggerir la imatge d'un

erudit ancià (naturalment amb vista defec-tuosa) inclinat damunt un manuscrit ple de pols en el soterrani decrepít d'una biblioteca.⁷

També hi ha persones que prefereixen deixar la investigació d'arxius als bibliotecaris i als historiadors. Hem de tenir present que als arxius hi tenim molts documents que ens poden ajudar a aclarir i redescobrir la història de l'educació, tant a l'Estat espanyol com a Catalunya o localment.

Dintre dels fons documentals d'institucions educatives, o d'hisenda, ajuntaments, presons o els llegats personals de famílies, podem fer un recorregut dels mestres, alumnes, associacions, escoles, currículums, del que ha estat l'educació en èpoques determinades.

Els mètodes sistemàtics que podem emprar davant dels documents són els mateixos que s'utilitzen en la recerca històrica. L'un potser el que ens proposa el mateix Dane:

Anàlisi de contingut. Per realitzar aquesta anàlisi ens hem de fer les següents preguntes:

- Qui ho diu? És la font del missatge.

- Què diu? El contingut del missatge, que el situa en el temps i l'espai, així com la relació entre contingut i autors.

- A qui? L'audiència del missatge i si realment és efectiva.

Aquestes tres preguntes podrien formar: qui diu, què diu i a qui?

- Com? Es refereix a les tècniques de comunicació en els missatges.

- Amb quin efecte? Com pot ser que hagi impactat aquell missatge, si realment el document era donar a conèixer una cosa o simplement una descripció d'un fet concret.

- Per què? Els motius de la comunicació.

Són moltes les pautes metodològiques que hauríem de tractar, però el temps real ens delimita a espigolar-les. El que és obligació donar per acabar són els punts per començar una investigació historicoeducativa, ja que l'aplicació del mètode històric educatiu així ho requereix.⁸

Selecció i delimitació del tema. Hem de tenir dos criteris, un de personal (interès, viabilitat, originalitat...) i un altre de pràctic (la delimitació temàtica, com pot ser el tipus d'institució o aspecte educatiu... que volem investigar). Després que tenim clar el tema a investigar hem de construir el marc teòric, plantejant i formulant la hipòtesi.

La classificació, recerca, localització i crítica de les fonts, així com la recollida de dades serà el següent pas que haurem de realitzar. És la part més feixuga, però alhora engrescadora. Avui en dia amb els mitjans tecnològics la recerca bibliogràfica i també documental és més propera.

En història de l'educació s'ha de considerar "fonts" tot el que ens aporta notícies del passat educatiu. Hi ha moltes classificacions de fonts que podem trobar segons els diferents autors, de totes maneres hem de dir que la recerca de fonts no és una tasca fàcil d'una investigació, donada la diversitat a què podem recórrer. Avui en dia ens la utilització de la informàtica pot facilitar la recerca i localització de fonts secundàries.

Localitzades les fonts i comprovada la seva autenticitat i fiabilitat, i obtingudes i interpretades les dades, l'historiador haurà de revisar el plantejament de la investigació.

La síntesi explicativa, la formulació de la teoria i la seva integració en el saber historicoeducatiu serà el pas que es realitzarà amb vista de l'anterior interpretació de les dades.

Pierre Salmon ens apunta que el procediment més adequat és, primer, l'agrupació dels fets, la qual cosa fa que l'investigador comenci per limitar el seu camp d'investigació escollint els materials segons el seu objectiu i la interpretació dels fets, ja que s'ha de donar una explicació dels fets estudiats.⁹

Topolsky estableix cinc maneres diferents d'arribar a una explicació històrica:

•Explicació descriptiva: respondre les preguntes Què? Qui? Quan? Com?

•Explicació genètica: què va passar?

•Explicació estructural: com?

•Explicació definitòria: què és això?

•Explicació causal: per què ha passat?

Són elements bàsics en la construcció històrica la cultura de l'historiador, el marc teòric des d'on comença la recerca, la concepció de la temporalitat, la utilització de l'espai i els conceptes classificadors del coneixement.

S'ha de tenir present que un historiador no ha de pretendre arribar a una ciència perfecta i tancada, seria negar-li el seu caràcter d'oberta i de ciència que encara està fent el seu camí. S'ha d'estar obert per anar incorporant els nous enfocaments, mètodes i tècniques que ens poden donar un canvi a les teories que un dia vàrem formular.

M. ISABEL MIRÓ MONTOLIU
Universitat Rovira i Virgili

Notes

- 1 LÓPEZ YEPES, J. *La aventura de la investigación científica. Guía del investigador y del director de investigación*. Madrid: Síntesis, 1995, p. 35.
- 2 NOVOA, A. "Inovação da Educação". *Teoria e Educação*, 6, 1992, p. 210.
- 3 RUIZ BERRIO, J. "El método histórico en la investigación histórico-educativa". *La investigación histórico-educativa*. Barcelona: Ronsel, 1997.
- 4 FORNACA, R. *La investigación histórico-pedagógica*. Barcelona: Oikos-Tau, 1978, p. 11.
- 5 El tipus de fitxa que utilitzarem en el buidatge està tret de les Actes de les XII Jornades d'Estudis Històrics Locals: *La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 1993. L'article en concret és de SERRA BUSQUETS, S. "La premsa durant la Segona República a les Illes Balears", p. 39-50.
- 6 Fitxa elaborada per Bernat SUREDA en la seva participació en el projecte MANES. Palma: 1998.
- 7 DANE, F. *Mètodes de recerca*. Barcelona: Proa, 1997, p. 1.
- 8 AAVV. *Historia de la educación*. Sevilla: Gipes, 1996.
- 9 SALMON, P. *Historia y crítica. Introducción a la metodología histórica*. Barcelona: Teide, 1972, p. 125.